

АДВЕНТИСТИ В КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ЗА ЧАСІВ ЦАРСЬКОЇ РОСІЇ

Адвентисти з'явилися в губернії у 90-х роках ХІХ століття. Своїм рухом вони охопили майже всю Катеринославщину. Максимальна їх кількість сягала 400 осіб. Вони зберегли свої організації в роки війни, до кінця існування Російської імперії.

Історія Церкви адвентистів сьомого дня на українських землях бере свій початок ще з другої половини ХІХ століття і в цьому році, за нашими даними, повинна відзначати свій 130-річний ювілей. Проте в науковій літературі її минуле висвітлене ще недостатньо. Особливо це стосується історії зародження руху адвентистів, якому автори приділили якнайменше уваги. У цьому контексті ще більшою «білою плямою» є історія зазначеної церкви в окремих регіонах. Гадаємо, цей факт додає актуальності нашому дослідженню.

Якщо вести мову безпосередньо про предмет нашого вивчення, то мусимо визнати, що питання виникнення адвентистів сьомого дня в Катеринославській губернії в науковій літературі також фактично не досліджувалося. Пізньопротестантський рух на півдні українських земель за часів Російської імперії опрацьовувала О.В. Безносова [1]. Проте автор не поглиблювала своє дослідження до рівня окремих губерній, до того ж переважна більшість матеріалів її роботи присвячена баптистам та євангельським християнам, а про адвентистів маємо лише епізодичні згадки.

Спорадичні матеріали про діяльність адвентистів на Катеринославщині маємо й у збірнику матеріалів про євангельський рух у цьому регіоні, укладачем якого є також вищезазначений автор – О.В. Безносова [2]. Втім, і цей підбір документів присвячений переважно євангельсько-баптистському рухові, і лише кілька наведених архівних справ надають інформацію про адвентистів.

Більш детальні відомості про їх діяльність у Катеринославській єпархії містяться в спеціалізованому збірнику, виданому Заокською духовною семінарією адвентистів сьомого дня, що знаходиться в Російській Федерації [3].

В цьому ж напрямку деякі історичні розвідки місцевого територіального характеру могли здійснювати також віруючі-адвентисти, які цікавляться історією свого віровчення, однак їх праці зазвичай є недоступними для широкої громадськості. До того ж зміст таких публікацій базується переважно на спогадах одновірців, які мають суб'єктивну точку зору на події минувшини і тому потребують додаткового документального підтвердження.

Тому основними джерелами для нашої наукової розвідки слугували фонди державних архівів. Найбільше матеріалів знаходимо в Центральному державному історичному архіві України, зокрема у фондах № 313 і № 442. Інформація про останні роки існування адвентизму в Російській імперії міститься у фонді № 1071 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Деякий фактичний матеріал зібрано самими адвентистами і створено власний Архів Євро-Азійського відділення Генеральної Конференції Церкви адвентистів сьомого дня, що знаходиться в Москві. У цій статті ми використали і його справи. Втім, і в зазначених джерелах, на наш погляд, збереглося замало матеріалів для ґрунтовного розкриття теми. У зв'язку з цим головною метою нашої статті є висвітлення початкової історії адвентизму в Катеринославській губернії на основі наявної історичної літератури та введених в науковий обіг архівних джерел.

Хронологічно стаття охоплює період із 90-х років XIX століття, часу появи перших громад адвентистів у досліджуваному регіоні, і до 1917 року, коли припинила своє існування Російська імперія.

Ймовірність появи перших адвентистів на Катеринославщині вже на початку 90-х років XIX століття існує, втім даних про це ми не маємо. Нам лише відомі свідчення Г.І. Лебсака, майбутнього голови об'єднання адвентистів в Україні, а згодом – і в усій колишній Російській імперії. Зокрема він стверджував, що у 1891 році, разом з Г.К. Лебсаком, розповсюджував літературу адвентистів серед німецьких колоністів на півдні України, зокрема в Катеринославській губернії [4, с. 170].

Чіткі свідчення про наявність адвентистів у Катеринославській губернії у 1897 році надає А.Я. Дороніцин, відомий православний місіонер, який свого часу займався вивченням «сектантства». Зокрема він стверджував, що воно існувало в таких селищах, як Дебальцівське і Вовчанське Олександрівського повіту та Софіївське і Васильківське Павлоградського повіту. На той час посередницею між адвентистами і їх закордонними керівниками була якась «Антонівна». Прізвище її «сектанти ретельно приховували». Зокрема відомо, що вона листувалася з катеринославськими сектантами, надсилала їм кошти, а також від них отримувала грошові внески на «загальну благу справу» [5, с. 26, 28].

Про діяльність адвентистів у зазначених населених пунктах і на початку XX століття свідчить О.В. Безносова. Крім того, вона стверджує їх появу і в селищах Суворому Бахмутського повіту, Синельникове Павлоградського повіту, а також Натальївці Олександрівського повіту [1, с. 96]. Саме в Натальївці, за твердженням дослідниці, у 1900 році виникла перша українська громада адвентистів, з чим ми не можемо погодитися, оскільки ці дані заперечуються наведеними вище матеріалами. Водночас, на нашу думку, цілком вірогідним є датування Оксаною Володимирівною утворення громади адвентистів у Катеринославі – 1903 рік [1, с. 96].

Діяльність членів уже згадуваної Натальївської громади адвентистів описує ще один православний місіонер І. Айвазов, який у липні 1903 року в якості експерта прибув із Маріуполя до Олександрівська для участі в судовому засіданні, де розглядалося питання протиправної діяльності «сектантів». На його думку, найбільш завзято й аргументовано свою віру відстоював «головний насаджувач сектантства в Натальївському приході Олександрівського повіту Роман Юркін, який працював наглядачем у місцевих каменоломнях». На запитання про те, чи всі затримані судом належать до однієї віри, Юркін та Варлам Пройдисвіт відповіли, що належать до «адвентистів сьомого дня або дня суботнього» [6, с. 14-15]. За нашими даними, саме Роман Юркін очолював громаду адвентистів у Натальївці.

Після ретельно проведеного допиту І. Айвазов, «узявши до уваги догматичне вчення, богослужбний культ, устрій громади, прозелітизм, містицизм і соціальні погляди звинувачених», визнав, що «підсудні належать до секти обрядових штундистів-містиків і що означені в протоколах поліції молитовні збори сектантів були громадськими молитовними зборами штундистів, оскільки не обмежувалися тісним колом сім'ї, а відвідувалися сторонніми особами, не виключаючи й православних, і дотримувалися притаманної штундизму обрядовості». На підставі сказаного І. Айвазовим земський начальник засудив звинувачених до грошового штрафу, з можливою його заміною семиденним арештом у разі «грошової неспроможності» деяких із звинувачених [6, с. 18].

Як бачимо, частину адвентистів ще й на початку XX століття відносили до штундистів, громадські молитовні зібрання яких були заборонені законом від 4 липня 1894 року і циркуляром № 24 Міністерства внутрішніх справ від 3 вересня 1894 року. Це ускладнює наш науковий пошук, оскільки обмежує можливість виявлення реальної кількості адвентистів у губернії.

За даними О.В. Безносової, у 1905 році в Катеринославській єпархії загальна кількість адвентистів становила близько 300 віруючих [1, с. 100]. На нашу думку, ця цифра дещо перебільшена, оскільки, згідно з офіційною статистикою, у 1909 році їх стільки ж і

залишилося. Однак їх кількість не могла не зростати після 1906 року, коли адвентистам дарували такі ж права, як баптистам. Разом з тим, свідчення Оксани Володимирівни дають нам підстави стверджувати про неперервність розвитку громад адвентистів у регіоні з 90-х років XIX століття і до 1905 року.

Як свідчать «Екатеринославские епархиальные ведомости», у 1909 році адвентистів Катеринославської єпархії очолював німець Йоган Петрович Перк (на той час йому виповнився 41 рік), керівник Південно-Російського місіонерського поля, котрий роки п'ятнадцять мешкав у передмісті Олександрівська, в селищі Шенвіз Краснопольської волості. Православні священики вважали його першим розповсюджувачем нового віровчення в губернії [7, с. 30]. Якщо припустити, що Перк від самого початку свого проживання став проповідувати адвентизм, то можна стверджувати, що це віровчення на Катеринославщині виникло приблизно в середині 90-х років XIX століття. Першим відомим послідовником Перка і наступним поширювачем віровчення став уже згадуваний нами Роман Юркін, який у 1907 році переїхав до Москви, а Перк, у свою чергу, – до Харкова [8, с. 3].

Проте це суттєво не вплинуло на розповсюдження адвентизму в Катеринославській губернії. Так, у 1909 році найбільше адвентистів було в таких повітах: Олександрівському (в місті Олександрівську – 50 осіб, селі Новогупалівці – 15), Павлоградському (селі Олександрівці – 5 осіб), Новомосковському (селі Афанасівці – 37 осіб), Бахмутському (селищі Яковлевському – 10 сімей) і Слов'яносербському (селі Николаєві – 1 особа) [7, с. 30].

У 1909 році є також дані про п'ять «суботників» селища Олександрівки. Про них йдеться, зокрема, в доповідній записці поліцейського наглядча Ф. Конюхова. Вважаємо, що тут малися на увазі саме адвентисти, оскільки далі в тексті поліцейській зазначав, що «жодних власних молитовних будинків вони (“субботники”. – Р.С.) не мають і моляться в своїх помешканнях, правління ж їх знаходиться в Катеринославі» [2, с. 195]. Істинні суботники не мали центрального регіонального керівництва взагалі, воно могло бути тільки в адвентистів.

Загальна кількість віруючих у Катеринославській єпархії у 1909 році становила близько 300 осіб [7, с. 30], що було значним, як для адвентистів, показником, який перевищували тільки адвентисти Київської губернії.

Про місце катеринославських адвентистів у загальному конфесійному русі свідчить і той факт, що черговий крайовий їхній форум проходив саме тут. Зокрема, в жовтні 1909 року в Олександрівську відбувся з'їзд Південно-Російського поля адвентистів сьомого дня під головуванням Ю. Бетхера (голови Всеросійського об'єднання адвентистів сьомого дня). При цьому призивні зібрання влаштовувалися з німецьким хором півчих, які, з метою уникнення переслідувань з боку влади, намагалися представити ці збори як зібрання німецької громади. З'їзд проходив під охороною поліції, представник якої одного разу припинив публічну пересварку, котру намагалися спровокувати православні місіонери, які також були присутніми на з'їзді. Поліцейські вказали останнім на те, що «їх справа говорити тільки у своїй церкві» [2, с. 30]. Хоча зауважимо, що така охорона прав адвентистів з боку поліції зустрічається в документальних джерелах вкрай рідко.

Без сумніву, результатом проведення названого форуму адвентистів стала поява їх віруючих у нових населених пунктах губернії. Так, у 1910 році вони вже згадуються у селі Перещепине Новомосковського повіту [9, с. 23].

Можливо, поява нових громад адвентистів також була зумовлена їх стрімкою легалізацією, до якої віруючих підштовхнула сама влада. Зокрема, у 1910 році протестанти Катеринославської губернії стали масово висувати колективні позови про намагання перейти у свою віру до 1 січня наступного року, тобто до введення в дію нових указів влади, котрі щоразу більше обмежували раніше надані права віруючих. На це губернатор відповів: «Відповідно до указу від 17 квітня 1905 року, повнолітнім православним надавалося право переходу, на їх розсуд, в інші віросповідання, проте указ не містив жодних вказівок стосовно обов'язкового виключення кого б то не було з числа православних.

Будь-який примус у цій області суперечив би не тільки принципу проголошеної Монаршою волею віросповідної свободи, але й духу Православної церкви, котра не виключає своїх, тих, що вагаються у вірі, чад, і яка завжди напоготові надати їм підтримку й милосердя» [10, с. 70].

Спробуємо розтлумачити слова губернатора. Такими відмовками він фактично зволікав із законодавчим закріпленням переходу адвентистів у своє віросповідання, залишаючи можливість для повернення у православ'я. З уведенням у дію з наступного року нових, більш жорстких постанов, що регламентували і, таким чином, обмежували, діяльність адвентистів, перехід було ще більше ускладнено. Водночас усі громади повинні були пройти реєстрацію, а це мали право зробити тільки ті, хто офіційно перейшов у нову віру (адвентизм).

У 1911 році офіційна статистика зазначала, що в Катеринославській губернії нараховувався 31 адвентист. Не підлягає сумніву, що це були неповні дані. Цікаво інше: про яку громаду йшла мова. На нашу думку, відповідні владні структури надали інформацію про територіально найближчу громаду, інформацію про котру було зібрати найлегше – катеринославську. Вказувалося, що найбільше вона зростала у 1905 році – на 16 осіб, тобто після дарування свободи віросповідання. За останні ж два роки вона зросла лише на п'ять і чотири віруючих відповідно. Проте, незважаючи на малу чисельність, громада мала власний офіційно діючий, тобто зареєстрований, будинок [11, с. 382].

За іншими ж міркуваннями, згадана громада могла бути з будь-якого населеного пункту губернії, і внесли її у звітність тільки тому, що вона була єдиною, котра на той час пройшла реєстрацію.

З початком Першої світової війни утиски щодо адвентистів посилювалися. Проте, і в цей час ми маємо повідомлення про їх діяльність, зокрема в Маріуполі. Так, у 1914 році в місті нараховувалося 25 адвентистів. Їх очолював уродженець Ніколаєвської волості Прокопій Іванович Манжура [12, с. 83]. Очевидно, його праця на Божій ниві була достатньо плідною, з ним листувалися такі відомі представники руху, як проповідники Карло Олександрович Рейфшнейдер, Хоган-Роберт Якович Гейш [12, с. 60].

Діяльність П. Манжури не залишилася й поза увагою місцевої адміністрації, яка у 1915 році чітко визначилася зі своїм ставленням до адвентистів. Імовірно, найбільш красномовно її позицію засвідчує витяг із повідомлення Катеринославського губернатора в Департамент духовних справ: «У зв'язку з тим, що секта адвентистів бере свій початок із ворожої нам Німеччини і користується покровительством останньої, до того ж головними керівниками секти являються переважно німці..., всі послідовники секти, без сумніву, тяжіють до Німеччини і знаходять її симпатії до себе» [13, с. 99]. Далі губернатор продовжує свою думку ще більш красномовно: «...вони (адвентисти. – Р.С.) займаються переховуванням сина Прокопія Манжури – Кузьми, який перебував на навчаннях в адвентистській школі у Фріденсау, і діяльність котрого в Росії була визнана шкідливою для державного порядку і громадського спокою. У зв'язку з чим він, відповідно до постанови Головного начальника Одеської військової округи і генерала-губернатора від 9 травня 1915 року, на підставі пункту 17, статті 19, додатку до статті 23, тому 2 “Свода общин учрежденій губерній”, був висланий до Єнісейської губернії під гласний нагляд поліції на весь час дії військового стану в межах Одеської військової округи» [13, с. 100].

За сина поплатився й батько, котрого в адміністративному порядку вислали з Маріуполя за те, що він мав «близькі стосунки з німцями» [13, с. 101]. Втім, дійсну причину переслідувань Прокопія Манжури повідомив помічник начальника Катеринославського жандармського управління в Маріупольському повіті ротмістр Купріянов, який у липні 1915 року інформував вище керівництво: «Діяльність адвентистів нічого злочинного не містить, і послідовників вони знаходять виключно серед інтелігенції, хоча й переважно малограмотних осіб. Виселення ж Прокопія Манжури було б бажаним, оскільки він збільшує кількість послідовників адвентистів, адже являється їх офіційним місіонером, про що має посвідчення, підписане Ю. Бетхером, головою всеросійської організації

адвентистів. Крім того, зібрані Маріупольською громадою пожертвування через Ригу направляються до Німеччини, чим сприяють укріпленню адвентистів» (курсив наш. – Р.С.) [12, с. 60]. Вважаємо, що коментувати цей витяг немає потреби.

Безумовно ж, дійсну причину покарання влада не оприлюднювала, і вона залишалася відомою вузькому колу «обізнаних осіб». Однак віруючі добре розуміли справжній мотив висилки їх керівника. Тому його відсутність не призвела до занепаду громади, на що сподівалася влада. Не останню роль у цьому зіграло центральне керівництво адвентистів, яке не залишило напризволяще своїх віруючих і направило з Таганрога до Маріуполя проповідника Михайла Йосиповича Демидова. Затим адвентисти продовжували діяти в Маріупольському повіті і у 1916 році. Їх нараховувалося 53. Більше того, Маріупольська громада мала власний молитовний будинок, який був дозволений владою і знаходився в прилеглий слободі на третій вулиці, в будинку Василенка [14, с. 30, 42, 95].

Рапорти начальників різних рівнів про загальну кількість адвентистів у губернії у 1915 році вкрай суперечливі й неповні. На нашу думку, це зумовлено, перш за все, недобросовісним ставленням жандармів до збору інформації про адвентистів. Як з'ясувалося, між жандармами і поліцією тривав прихований спір про те, хто саме повинен цим займатися. В результаті, ефективно не займався ніхто. Тому більш-менш правдивою інформацією про рух адвентистів у єпархії володіла тільки православна церква, котра була найбільш зацікавлена в ній. Наведемо кілька прикладів. Так, начальник Катеринославського губернського жандармського управління Г.Л. Терентьев, доповідаючи 5 серпня 1915 року в Департамент поліції про стан «сектантства» в губернії, писав: «У теперішній час у деяких повітах губернії спостерігаються три течії сектантства – баптистське, адвентистське і Новий Ізраїль. За кількістю послідовників перше місце посідають баптисти, котрі нараховують біля 800 осіб, причому тільки в Бахмутському повіті їх близько 500. Друге місце за кількістю посідають адвентисти – біля 60 осіб і, на кінець, Новий Ізраїль – 8 осіб» [2, с. 207]. На наш погляд, ці відомості – неправдиві, оскільки на той час в Катеринославській губернії діяло чимало й євангельських християн, які у названому звіті взагалі не згадуються, або ж вони не виокремлюються із загальної маси баптистів. Того ж року маємо ще одне свідчення про адвентистів, згідно з яким вони начебто були відсутніми в Слов'яносербському і Бахмутському повітах і що їх громада діяла тільки в Маріупольському повіті [14, с. 8, 14, 29].

Цілком ймовірно, що частину організацій адвентистів у воєнні роки було закрито, а їх керівників вислано до Єнісейської губернії, як того вимагав наказ місцевого начальника поліції. Однак, швидше за все, це відбувалося тільки у звітах місцевої адміністрації, а насправді громади продовжували свою діяльність, можливо, тільки більш законспіровано. Наші припущення підтверджуються показниками, наданими православною місією. Згідно з ними, у 1915 році в Катеринославській єпархії нараховувалося: 5000 баптистів, 1000 євангельських християн і 400 адвентистів. До того ж, так само, як і більш чисельні їх побратими, адвентисти, за свідченням православних місіонерів, посилили свою пропаганду і з'явилися в нових населених пунктах губернії, а також продовжували негативно ставитися до існуючої війни [13, с. 106].

Як бачимо, в порівнянні з 1909 роком, кількість адвентистів зросла. Про їх, нехай і відносно, але активність свідчили кілька чинників. По-перше, на Всеросійському з'їзді адвентистів у Мітаві з тих, хто представляв Південну Росію, з Катеринослава були дві особи – Берта Ернестівна Освальд, яка мешкала на вулиці Маріїнській, у будинку № 24, і американський підданий Даниїло Петрович Ісаак, що мешкав у готелі «Рига» на Костельній вулиці [11, с. 240].

Судячи з адреси останнього, він діяв у Катеринославі тимчасово, очевидно, в якості проповідника. Тобто цей факт констатує існуючу місіонерську діяльність адвентистів у губернії, що й підтверджується наступним свідченням представників православної церкви: «У 1916 році раціоналістичні сектанти в Катеринославській єпархії поділялися на штундо-баптистів, штундо-євангелістів і адвентистів сьомого дня. Наставники сектантських громад вільно роз'їжджають скрізь, не прив'язані до одного району діяльності, вільні від

військової повинності і від обов'язків оборони держави. Православним місіонерам не раз доводилося вмовляти призваних солдат-сектантів у питаннях “дозволеності війни”. Проте найбільш затятих військова влада віддавала до суду» [13, с. 106].

Крім зазначених, нам відомий і ще один чинник, що засвідчував активність адвентистів, зокрема те, що у 1916 році в Катеринославській губернії офіційно перейшло з православ'я в адвентизм 9 осіб [15, с. 6]. Отже, ми можемо впевнено говорити про наявність і, головне, дієвість руху адвентистів у роки воєнного лихоліття.

Насамкінець підведемо підсумок сказаного вище. Перші адвентисти в Катеринославській губернії з'явилися у середині 90-х років XIX століття. Їх громади існували в населених пунктах Олександрівського і Павлоградського повітів, а на початку наступного століття – ще й у Бахмутському, Новомосковському, Словоносербському і Маріупольському повітах. У самому Катеринославі їх організація існувала з 1903 року. Найбільші громади впродовж досліджуваного нами періоду діяли в містах Маріуполі (53 віруючих) й Олександрівську (50 віруючих) і селі Афанасівці Новомосковському повіту (37 віруючих). Як для адвентистів, це значна кількість, оскільки, як правило, вона не перевищувала необхідні для реєстрації 25 осіб. Це була одна з причин того, що після 1910 року зареєструвалася лише незначна кількість громад адвентистів.

Чисельність адвентистів зростала навіть у роки утисків з боку влади та в період Першої світової війни: з 300 віруючих у 1909 році – до 400 у 1915 році. Тобто в середньому на 17 адвентистів щорічно. Цей процес не зупинився і в наступні роки, тільки дещо зменшився кількісно. Отже, адвентисти Катеринославщини в роки Першої світової війни не тільки зберегли свої організації, але й примножили їх. За загальною кількістю віруючих на українських землях вони поступалися тільки київським адвентистам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безносова О.В. Позднее протестантское сектантство Юга Украины (1850 – 1905): Дис... канд. и. н.: 07.00.01 / Днепропетровский государственный университет. – Днепропетровск, 1997. – 257 с.
2. Евангельское движение в Российской империи (1850 – 1917): Екатеринославская губерния (Сборник документов и материалов) / Сост. и ред. О.В. Безносова. – Днепропетровск; Штайнхаген: Samensom, 2006. – 320 с.
3. Из истории Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня. – Заокский, 2001. – Том 2. – 156 с.
4. Лебсак Г.И. Великое Адвентистское Движение и Адвентисты Седьмого Дня в России. – Издание Церкви АСД, 2006. – 352 с.
5. Дородницын А.Я. Секта адвентистов // Из истории Церкви христиан адвентистов седьмого дня. – Заокский: Без издан., 2001. – № 2. – С. 26-29.
6. Айвазов И. Из дневника миссионера (экспертиза по делу о штундистах) // Из истории Церкви христиан адвентистов седьмого дня. – Заокский: Без издан., 2001. – № 2. – С. 14-18.
7. Адвентизм // Из истории Церкви христиан адвентистов седьмого дня. – Заокский: Без издан., 2001. – № 2. – С. 30.
8. Центральний державний історичний архів України (далі: ЦДІА України). – Ф. 705. – Оп. 1. – Спр. 709.
9. Сектантство и раскол // Из истории Церкви христиан адвентистов седьмого дня. – Заокский: Без издан., 2001. – № 2. – С. 23-25.
10. ЦДІА України. – Ф. 442. – Оп. 637. – Спр. 546.
11. Архів Євро-Азійського відділення Генеральної Конференції Церкви адвентистів сьомого дня (м. Москва) (далі: Архів ЦАСД). – Спр. 1.
12. ЦДІА України. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 2957, Спр. 3254.
13. Архів ЦАСД – Спр. 2.
14. ЦДІА України. – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 3135, Спр. 3125.
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1071. – Оп. 1. – Спр. 442.

Р. Сітарчук

Адвентисты в Екатеринославской губернии во времена царской России

Адвентисты появились в губернии в 90-х годах XIX века. Своим движением они охватили почти все Екатеринославье. Максимальное их количество достигало 400 лиц. Они сохранили свои организации в годы войны, до конца существования Российской империи.

R. Sitarchuk

Adventists in Katerinoslavskiy of Province in the Days of Tsar's Russia

Adventists appeared at a province in 90th of XIX age. It they overcame almost all of Katerinoslavschinu motion. Their maximal amount arrived at 400 persons. They saved the organizations in the years of war, to the end of existence of the Russian empire.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2008.